

Meisje van zestien

tweede viering in de serie 'Maria'

17 december 2017

Voorgangers: Nienke van Dijk (overweging) en Ria Huisman

Inleiding

Vandaag is derde Advent. We zien uit naar het feest van de geboorte van Jezus, waarmee we vieren dat God de gestalte van een mens aanneemt om onder de mensen te wonen. We lezen vandaag over Maria die bezoek krijgt van de engel Gabriel en de aankondiging van de geboorte van Jezus, die Zoon van de Allerhoogste genoemd zal worden. Wat gebeurt er met dit meisje van zestien, jonger nog misschien? Wat weten we van Maria, dat meisje dat het middelpunt is geworden van een cultus, wereldwijd, afgebeeld als koningin van de hemel, moeder van smarten, in blauwe jurken en een kroon. We proberen ook andere beelden te vinden, de Maria met stof aan haar voeten, oude kleren, een arm meisje, een joods meisje, dat leeft in bezet gebied. We zoeken verbinding met de verhalen van andere meisjes en vrouwen, slachtoffers van seksueel geweld, in oorlogsgebieden en daarbuiten, die soms overleven en soms niet, zoals het afgelopen jaar Anne Faber. We rouwen met haar, met haar ouders, we zoeken naar troost, zoals Maria dat deed. Wij zien uit naar een einde aan het duister.

Lezingen:

- Lucas 1:26-38
- Iemands Dochter, Tommy Wieringa
www.ad.nl/binnenland/iemands-dochter~ae2d1511/

Overweging

Wees voorzichtig met onze dochters. Tommy Wieringa schreef deze tekst nadat het lichaam van Anne Faber gevonden was. Verkracht, vermoord, verdwenen. Dat was ook in de tijd dat wij met voorbereidingsgroep voor het eerst nadachten over het thema van deze dienst 'een meisje van zestien'. Het is de tekst van een lied van Huub Oosterhuis dat we straks gaan zingen. Het is ook een lied van Boudewijn de Groot: 'maar een kind, zestien lentes zo pril, ach, wat lig je hier stil, langs de kant van de weg...' Meegenomen, gebruikt, achtergelaten. Het is een slagveld, daar langs de kant van de weg. Het afgelopen jaar kwamen veel verhalen naar buiten, van aanranding, verkrachting, machtsmisbruik, in de wereld van de showbizz, in de sport, in de jeugdzorg: van vrouwen, soms ook mannen. Onder de hashtag #metoo. En al eerder en al langer kennen we de verhalen van misbruik in de katholieke kerk en van incest in gesloten gezinnen. Verhalen die soms lang waren verzwegen, weggeduwd, uit vrees voor de gevolgen, uit schaamte. We horen de verhalen van kinderen, van meisjes, van vrouwen in oorlogsgebieden, van terreurgroepen die meisjes ontvoeren en hen als seksslaaf houden, van militairen in Birma die Royinga vrouwen verkrachten. Mannen als seksuele roofdieren, meisjes als prooi, verkrachting als oorlogswapen en ouders, vaders en moeders, die hun dochters willen beschermen.

En dan lezen we over Maria –
die bezoek krijgt van een aankondig-engel Gabriel
hij komt bij haar binnen, staat er, en groet haar als gezegende onder de vrouwen
en zegt haar zich te verheugen.

Wat betekent het dat hij bij haar binnenkomt, moet ze op haar hoede zijn?

In ieder geval schrikt ze van de begroeting, staat er. Of misschien van iets anders, een plotselinge vreemde – bij een jong joods meisje, twaalf, dertien misschien, schrikachtig als elke mogelijke prooi?

En dan, de vermeende genade van een onverhoedse zwangerschap, de belofte van een bijzonder kind, de joodse droom van de Messias die uit haar geboren zal worden.

Maria protesteert, vraagt – ik beken geen man, dus hoe kan het zijn? De engel komt bij haar binnen, maar zij bekennt geen man. Dit is niet haar keuze.

Pas als de engel haar wijst op de ongewone zwangerschap van haar nicht Elizabeth, veel ouder dan zij, en deze zwangerschap verbindt met de geschiedenis van de onvruchtbare Sara die aardsmoeder van Israël werd en daarmee ook haar in de traditie zet van ongewone zwangerschappen waaruit het volk Israël is gebouwd: pas dan kiest Maria: mij geschiede zoals door u is gezegd.

Het is moeilijk om Maria terug te vinden, door de zwaar beladen kerkelijke tradities, door de dunne sporen in Bijbelverhalen. De geliefde dochter van de kerkvaders wordt Maria wel genoemd, en deze kerkvaders staan erop dat Maria een zuivere maagd is en blijft, de moeder van smarten, een uitzondering, een beeld van vrouwen dat voor geen enkele vrouw is na te volgen – een projectie, een beeld, misschien om haar te beschermen, misschien om de celibataire hiërarchie in stand te houden.

Maagdelijkheid in plaats van seksualiteit, moederschap als levensvervulling, gehoorzaamheid als belangrijkste deugd van vrouwen. Dat is het kerkelijke, met name Rooms-Katholiek beeld van Maria. Als protestant ken ik Maria als moeder van Jezus, maar niet als middelpunt van een cultus, van devotie. Met een eveneens protestantse vriendin bezocht ik een paar maanden geleden de tentoonstelling over Maria in het Catharijne convent en wij waren verbaasd, over alle inspanning om Maria te deseksualiseren, onaards te maken, een gipsen wezen in Lourdes, een blauwe jurk, een kroon en zelfs een eigen hemelvaart. Misschien beschermt deze protestantse achtergrond tegen klassieke en onmogelijke beelden, maar misschien is het leegte, een gemis, dat er geen vrouwelijke gestalte is naast die van de Vader en de Zoon... En de Heilige Geest, zult u zeggen, die op sommige plaatsten dezelfde eigenschappen lijkt te hebben als Maria, maar vaker nog als verwekker wordt voorgesteld, de schaduw die Maria overvleugelde. Het zijn beelden die mij voorzichtig maken: naar binnen komen, schrikken, overvleugelen – wat is er gebeurd, wat wordt er niet gezegd, wat wordt er anders gezegd, om het draaglijk te houden misschien? Geweld om te keren in genade?

Maria, als een van de weinige vrouwelijke gestalten in de theologie, is ook degene die zo krachtig het Magnificat zingt, u weet het nog: heersers stoot hij van hun troon, vernederden verheft hij – en haar verhaal kan ons helpen om dichterbij de bijzondere verhalen van vrouwen te komen, als we haar maar niet de hemel in projecteren, als we maar niet vasthouden aan dit onmogelijke verhaal van maagdelijk moederschap, van gehoorzaamheid tegen de klippen op.

Men noemt haar maagd, maar dat betekent vooral: meisje. Een meisje nog, twaalf, dertien misschien, denken we nu. In het Magnificat, de lofzang van Maria, zingt zij over de Eeuwige die de vernedering van zijn dienaar heeft gezien. Welke vernedering? Wat is er met haar gebeurd? Ze woont in bezet gebied, Romeinse soldaten in de stad, in het veld. We weten het niet, maar er is een hardnekkig gerucht dat Maria is verkracht door een Romeinse soldaat. En het beeld van soldaten die verkrachten is ons uit vele en actuele verhalen bekend. Een wapen in de oorlog, een vanzelfsprekend recht van machthebbers. Geen idyllisch plaatje, geen romantiek over altijd maagd in een blauwe jurk, maar een arm meisje, dat uitgehuwelijkt en wel ten prooi valt aan een belager. Het past wel bij de rest van het kerstverhaal: we weten wat er nog aankomt met barre reizen, overvolle herbergen, een kind in een voederbak en de verzamelde herders, ook al geen lieverdjes. Die Maria dus, vernederd, ontredderd krijgt het bericht dat ze zwanger is en een kind zal baren. Maria als gekwetst, mishandeld, verkracht joods meisje is geen uitzondering onder de vrouwen. Ze is een slachtoffer, dat overleeft en zich opricht en steun vindt, bij haar nicht Elizabeth en haar verloofde Josef. Misschien heeft ze het hen verteld – wij moeten tussen de regels door luisteren. En in die solidariteit in de

kring die haar omringt houdt ze hoop op een wereld waarin alles anders zal zijn: de machtigen van hun zetel verdreven en de vernederden opgericht.

De verhalen over de geboorte van Jezus en de aankondiging daarvan zijn verhalen, die bedoeld zijn om uit te drukken dat God zich zo identificeert met de mensen dat hij de gestalte van een lijdende en sterfelijke mens aanneemt. We kunnen in diezelfde lijn zeggen dat de Eeuwige zich zo identificeert dat zij een verkracht, mishandeld meisje uitkiest als moeder van Jezus, een meisje dat zich opricht, een meisje dat kiest na de eerdere overweldiging, 'mij geschiede naar uw woord', zij beaamt, niet uit passieve volgzzaamheid of onderdanigheid, maar omdat zij weet dat 'geen woord van bij God machteloos zal zijn'. En deze vrije keuze van Maria impliceert ook het seksuele recht om te kiezen, zelf te bekennen in plaats van genomen te worden. Tegenover haar eerdere machteloosheid staat de belofte van de Eeuwige, bij wie geen woord machteloos is.

En daarmee is zij ook herkenbaar, omdat zij zich als vernederd meisje opricht in de belofte van de Eeuwige op een ander leven, in solidariteit met alle armen, hongerige, vernederden, slachtoffers van geweld. En wij kunnen ons verbinden, door te luisteren naar verhalen van slachtoffers, vrouwen en mannen, kinderen en volwassenen. Door zelf te vertellen. Door tot spreken te luisteren. Door voor alle Maria's een Elizabeth te zijn, of een Jozef. Door als vaders en moeders al onze kinderen te beschermen. En onze kinderen, zonen en dochters te leren dat je op elkaar let, wil je het allebei, maak plezier, maak geen misbruik, hoe makkelijk dat soms ook lijkt.

En dat is te doen, voor iedereen. Maria, sta ons bij.

Amen